

Sâlih
Dede
Efendi

vîhâne Maçka'ya nakledilince Maçka Mevlevîhânesi, oradan Eyüp'te Bahariye'ye nakledilince Bahariye Mevlevîhânesi ve bu arada Kasımpaşa Mevlevîhânesi neyzenbaşılıklarını yaptı. Güçlü bir ney icracısı diye tanınan Sâlih Dede, Türk mûsikisi bölümü sonradan kurulan Muzka-i Hümâyûn'a neyzen olarak girdi (1840) ve burada ney hocalığı ve icracılığı görevlerinde bulunarak kaymakam (yarbay) rütbesine kadar yükseldi. Kaymakam olduğu için Sâlih Bey diye tanındı. Abdülmecid döneminde fasıl heyetinde çalışmasının ardından Abdülâziz'in tahta çıkmasından az önce kadro kıstılaması sebebiyle emekliye ayrıldı. Kaynaklar, vefatıyla ilgili olarak Suphi Ezgi'nin tahmini olan 1888 yılını vermektedir de M. Nazmi Özalp herhangi bir kaynak göstermeden onun 17 Eylül 1887 tarihinde öldüğünü söylemektedir (*Türk Mûsikisi Tarihi*, I, 585). Sâlih Dede Efendi Kasımpaşa Mevlevîhânesi'nin mezarlığına defnedildi (a.g.e., a.y.). Muzka-i Hümâyûn hocalarından olduğu için babası ve ağabeyi gibi şeyh olamamıştır.

Özellikle peşrev ve saz semâileriyle tanınan Sâlih Dede, XIX. yüzyılın en güçlü saz mûsikisi bestekârlarından olan Tanbûrî Büyük Osman Bey'den sonra bu sahada en başarılı sanatkârlardan kabul edilmiştir. Sâlih Dede ayrıca iyi bir ney hocası idi; dönemin meşhur ney virtüozlarından olan Şeyh Hüseyin Fahreddin Dede'nin ilk ney hocasıdır. Nota yazısı gayet okunaklı olup iyi bir notist idi. El sanatlarıyla da meşgul olduğu anlaşılan Sâlih Dede, İbnülemin Mahmud Kemal'in verdiği bilgiye göre çok güzel karagöz tasvirleri yapardı (*Hoş Sadâ*, s. 285). Türk mûsikisinin birleşik makamlarından güldeste makamını terkip etmiş, ismini koymadığı bu makamın adı sonradan Hüseyin Sadettin Arel tarafından konulmuştur (*Nazarî-Amelî Türk Mûsikisi*, IV, 245). Sâlih Dede'nin bu makamdaki muhammes peşreviyle saz semâisi bugüne ulaşmıştır. Devr-i kebir peşrevle-

rinin bir kısmı dinî olan ve Nakşî Mustafa Dede'den sonra şedd-i araban Mevlevî âyini besteleyen Sâlih Dede daha çok din dışı eserler vermiştir (a.g.e., I, 139). Zamanımıza kaç eserinin ulaştığı konusunda farklı bilgilere rastlanmaktadır. Yılmaz Öztuna onun bir Mevlevî âyini, on beş peşrev, sekiz saz semâisi, bir oyun havası ve üç şarkı olmak üzere yirmi sekiz bestesinin listesini vermektedir (*BTMA*, II, 258). Sabâ ve uşşak saz semâisi, güldeste peşrevi ve saz semâisiyle hicazkâr peşrevinin notalarına Suphi Ezgi eserinde yer vermiştir (*Nazarî-Amelî Türk Mûsikisi*, I, 138-139, 172-173; III, 22-24, 46; IV, 246). Sâlih Dede Efendi'yi XIX. yüzyılın sonlarında yetiştirmiş neyzenbaşı ve semâzen Yozgatlı Deli Sâlih Dede Efendi ile karıştırmamak gerekir.

BİBLİYOGRAFYA :

Suphi Ezgi, *Nazarî-Amelî Türk Mûsikisi*, İstanbul 1933-40, I, 138-139, 172-173; III, 22-24, 46-47; IV, 245-246; Sadettin Nûzhet Ergun, *Türk Mûsikisi Antolojisi*, İstanbul 1943, II, 500, 510; İbnülemin, *Hoş Sadâ*, s. 199-200, 259, 285; Sadun Kemal Aksüt, *500 Yıllık Türk Mûsikisi Antolojisi*, İstanbul 1967, s. 29-30; a.mlf., *Türk Mûsikisinin 100 Bestekârı*, İstanbul 1993, s. 135, 176, 178-179; Özalp, *Türk Mûsikisi Tarihi*, I, 550, 551, 583, 585-586, 587; "Sâlih Dede Efendi", *TA*, XXVIII, 78; "Sâlih Dede", *Yeni Türk Ansiklopedisi*, İstanbul 1985, IX, 3368; Öztuna, *BTMA*, I, 279, 311; II, 252, 257-258, 503.

ZAUİR ŞÜKÜROV

SÂLİH EFENDİ, Çemşîr Hâfız

(ö. 1236/1820-21)

Osmanlı hattatı.

Mehmed Sâlih Efendi, kalemindeki güç ve sağlamlık sebebiyle yazıdaki metaneti sert ve dayanıklı şimşir ağacına benzetilererek Çemşîr Hâfız veya Hâfız Çemşîr diye tanındı. Medrese öğrenimiyle beraber Neyzen Ak Molla Ömer Efendi'den sülûs ve nesih yazılarını öğrenip icâzet aldı. İstanbul'un Sultanahmet, Salacak ve Erenköy gibi semtlerinde oturdu. Yazıya olan yeteneği ve gayretiyle zamanının hattatları arasında öne çıktı ve kendine has güzel bir şive ortaya koydu. Bu başarısı sebebiyle Enderûn-ı Hümâyûn'a hat hocası olarak tayin edildi, burada birçok talebe yetiştirdi. Sayısız kıta, murakka' ve cüz yazdı. Sâlih Efendi'nin, nesih hatla 366 mushaf yazdığı bilinmekte ise de Muhsinzâde Abdullah Bey 454. mushafını gördüğünü söylemiştir (Habîb, s. 164). Bunlardan Topkapı Sarayı Müzesi'nde korunan mushaf-ı (Yeniler, nr. 5691) Ekrem Hakkı Ayverdi

Sâlih Efendi'nin sülûs kıtası (Muhittin Serin koleksiyonu)

hat koleksiyonunda mevcut, 1817 yılında yazdığı mushaf dışında günümüze ulaşan mushafına rastlanmamıştır. Şevket Rado özel bir koleksiyonda bir mushafını gördüğünü kaydeder. Ayrıca müze ve özel koleksiyonlarda kıta ve yazı albümü bulunmaktadır. Yenibahçe ve Atmeydanı'nda iki çeşmenin kitâbe yazıları da ona aittir. Sâlih Efendi 1236'da (1820-21) mushaf yazarken vefat etti.

BİBLİYOGRAFYA :

Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 346; Habîb, *Hat ve Hattâtân*, İstanbul 1305, s. 164; İbnülemin, *Son Hattâtlar*, s. 352; Şevket Rado, *Türk Hattatları*, İstanbul, ts. (Yayın Matbaacılık), s. 195; Muhittin Serin, "Ekrem Hakkı Ayverdi Hat Koleksiyonu", *Ekrem Hakkı Ayverdi Hâtıra Kitabı* (ayrı basım), İstanbul 1995, s. 31, 34, 36, 48; M. Uğur Derman, *Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi Hat Koleksiyonundan Seçmeler*, İstanbul 2002, s. 22.

MUHİTTİN SERİN

SÂLİH EFENDİ, Suyolcuzâde

(1807-1862)

Türk mûsikisi bestekârı,
hânende.

15 Rebûlevvel 1222 (23 Mayıs 1807) tarihinde İstanbul'da Edirnekapi civarındaki Çukurbostan'da doğdu. Asıl adı Sâlih Vâfi Mehmed'dir. Suyolcular Kethüdâsı Hacı Hasan Efendi'nin oğlu olduğundan "Suyolcuzâde" diye tanındı. Yedi sekiz yaşla-

rında iken babasını kaybetti. İlk mektep öğrenimi sırasında sesinin güzelliğiyle dik-kati çekerek ilâhici oldu. 12 Rebîülevvel 1230'da (22 Şubat 1815) mevlid kandili münasebetiyle Topkapı Sarayı Akağalar Camii'nde okuduğu, "Hazret-i Hakk'ın habîbi sevgili bir dânesi" mısraıyla başlayan ilâ-hisinin dinleyicilerce çok beğenilip duru-mun padişaha bildirilmesi üzerine Ender-un Seferli Koğuşu'na alındı. 1820'de II. Mahmud'un musâhiblerinden Hâlet Efendi'ye musâhib olmasının ardından tekrar saraya hânende olarak geri dönen Sâlih Efendi 1824'te çavuşluğa yükseldi, iki yıl sonra musâhib-i şehriyârî ve hünkâr mü-ezzinleri arasına alındı. 1829'da Beşiktaş'ta Kılıçalıpaşa mahallesindeki evine çekildi ve iki yıl kadar yemeni damgacılığıyla meş-gul oldu. 1839'dan sonra mülkiye rütbe-siyle bazı kazalarda kaymakamlık görevin-de bulundu. İlk 1842'de olmak üzere kısa aralıklarla iki defa tayin edildiği İslimye kaymakamlığı görevinin ardından tekrar İstanbul'a döndü. Bu arada Mevleviyye tarikatına intisap etti. Hayatının bundan son-raki kısmını mûsiki meşki ve tekkelere de-vam ederek geçiren Sâlih Efendi verem-den 1862'de vefat etti. Ölümü üzerine ya-zılmış şu tarih beytinin şairi bilinmemek-tedir: "Ne zaman eylese taksim Suyolcu Sâlih / Sû-be-sû akitir lüle misâli çeşmim" (1279). Maçka'da Şeyh Mezarlığı'ndaki kab-ri ve mezar taşı Spor caddesinin genişletil-mesi çalışmaları sırasında (1958) kaybol-muştur.

Sâlih Efendi parlak sesi ve bestelediği eserlerle döneminin ünlü mûsikişinasları arasında yer almıştır. Enderun'daki mûsi-ki eğitimi esnasında kendisinden fayda-landığı hocaları arasında Hamâmîzâde İsmâîl Dede Efendi'nin ayrı bir yeri vardır. Hızır İlyas Ağa'nın, Enderun'da geçirdiği döneme ait hâtıralarını naklettiği *Vekâ-yi-i Letâif-i Enderun* (Târîh-i Enderun) adlı eserinde 1818-1828 yılları arasında ce-reyan eden hadiseler anlatılırken zaman zaman hükümdarın huzurunda okuduğu na't, ilâhi, kaside ve şarkılarından bahse-dilen Sâlih Efendi'nin ayrıca dergâhlarda okuduğu ilâhi ve durakların yanı sıra bil-hassa gazelleriyle tanındığı zikredilir. Dö-neminde yeni gelişmekte olan şarkı for-munun başarılı bestekârları arasında sa-yılan Sâlih Efendi'nin bestelerinde gele-neksel anlayışa bağlılık ön plandadır. Sağ-lam melodik bir yapı çerçevesinde âhenk-li ses örgüsüyle işlediği, zarif bir ifade gü-cünün çarpıcı örnekleri olan eserlerinden günümüze ancak yirmiyi yakını ulaşabil-miştir. Yılmaz Öztuna'nın verdiği iki bes-

te ve on sekiz şarkıdan ibaret liste (BTMA, II, 259) Sadun Aksüt'ün eserinde aynen tekrarlanmış (Türk Musikîsinin 100 Bes-tekârı, s. 138) ayrıca Türkiye Radyo Televiz-yon Kurumu repertuarında on altı şarkı-sının kaydına rastlanmıştır. Bunlar arasın-da, "N'eyleyim nice'deyim olamam bir an" mısraıyla başlayan bayatî-araban, "Ey şûh-i cihan sevdi seni can" mısraıyla başlayan eviç (ferahnâk), "Ey şâh-ı melek sen gibi ır-fan bulunur mu?" mısraıyla başlayan mâ-hur (zâvil), "Hemdemim olsun şehinşâha safâlarla tarab" mısraıyla başlayan şev-kefzâ şarkıları eserlerinden bazılarıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Hızır İlyas, *Târîh-i Enderûn*, İstanbul 1276, s. 88, 162, 196, 260, 279, 307, 442, 457; *Sicill-i Osmânî*, III, 216-217; Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Musikîsi Antolojisi*, İstanbul 1943, II, 400; İbnülemin, *Hoş Sadâ*, s. 266-277; Sadun Aksüt, *Türk Musikîsinin 100 Bestekârı*, İstanbul 1993, s. 136-138; *TRT Sözlü Eserler*, s. 14, 52, 123, 134, 142, 143, 164, 205, 211, 258, 263, 265, 331, 336, 389, 396; Özalp, *Türk Musikîsi Tarihi*, I, 561-562; Öztuna, *BTMA*, II, 258-259.

NURİ ÖZCAN

SÂLİH HULÛSİ PAŞA

(1864-1939)

Osmanlı sadrazamı.

İstanbul'da doğdu. İstanbul liman baş-kanı Dilâver Paşa'nın oğludur. Kuleli İdâ-dîsi'ni, Harbiye Mektebi'ni ve Harp Akade-misi'ni bitirerek (1888) kurmay yüzbaşı ol-du. Askerî eğitimini tamamlamak üzere Almanya'ya gönderildi (1891). Döndükten sonra (1894) Harp Akademisi'ne öğretmen olarak tayin edildi. 1897 Osmanlı-Yunan harbine katıldı. Müşir Deli Fuad Paşa'nın kızıyla evlendi (1901). Kayınpederinin rüt-beleri alınıp Şam'a gönderilince o da Di-yarbakir'e sürüldü (1903). II. Meşrutîyet'in ilânının (1908) ardından Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye ikinci başkanlığına getirildi. Rüt-besi ferikliğe terfi ettirilerek Edirne'deki İkinci Ordu kumandanlığına atandı. Otuz-bir Mart Vak'ası'nı bastırmak için Selânik'ten yola çıkan Hareket Ordusu'nu destek-ledi. Ahmed Tevfik Paşa ve Hüseyin Hilmi Paşa hükümetlerinde Harbiye, Hakkı Paşa hükümetinde Bahriye nâzırlığı yaptı. Nâ-zırlıktan ayrıldıktan sonra Âyan Meclisi üyeliğine tayin edildi (1911). Gazi Ahmed Muhtar Paşa hükümetinde Nâfia ve Kıb-rıslı Kâmil Paşa kabinesinde vekâleten Bah-riye nâzırı oldu. Balkan barışı için topla-nan Londra Konferansı'na delege olarak katıldı. Fakat Mahmud Şevket Paşa hükü-meti kurulunca geri çağrıldı. I. Dünya Sa-

Sâlih
Hulûsî
Paşa

vaşı sonuna kadar Âyan Meclisi üyeliği dı-şında hiçbir görev almadı. Karısını teda-vi ettirmek üzere gittiği İsviçre'de iken Mondros Mütarekesi imzalandı (30 Ekim 1918). Mütareke şartları yüzünden bir sü-re İstanbul'a gelemedi. Paris Konferansı'na giderken İsviçre'ye uğrayan Sadrazam Damad Ferid Paşa'dan İstanbul'a dönme-si konusunda yardım istedi. Sadrazam ya-kında kabinde değişiklik yapacağını, ken-disine hükümette görev vermek istediğini ve bu şekilde İstanbul'a dönüşünün kolay olacağını söyledi.

Paris'ten eli boş dönen ve Kuvâ-yi Mil-liye'ye karşı tutumu yüzünden eleştirilen Damad Ferid Paşa istifa etti ve ertesi gü-nü tekrar görevlendirildi (21 Temmuz 1919). Üçüncü hükümetini hiçbir partiye men-sup olmayan tarafsız kimselerden oluştu-ran Damad Ferid Paşa, Millî Mücadele'ye sempati duyan Ali Rızâ, Ahmed İzzet ve Sâlih paşaları kabineye aldı. Bu üç paşanın ortak özelliği, yaşlı oluşları yanında İttihat-çılığa fazla bulaşmamış olmalarına rağmen mektepli asker olmalarından dolayı asker ve sivil bürokrasi tarafından sevimleriy-di. Bu sebeple bunlar eski düzenden yeni düzene geçişte bir nevi hakemlik rolü oy-nayabilirlerdi. Bahriye nâzırlığına getirilen Sâlih Paşa, İsviçre'den dönünceye kadar Ali Rızâ Paşa kendisine vekâlet etti. Da-mad Ferid Paşa'nın olumsuz tutumu yü-zünden Anadolu ile İstanbul'un irtibatı ke-silince hükümet istifa ettirilerek (30 Eylül 1919) Ali Rızâ Paşa hükümeti kuruldu (2 Ekim 1919). Bahriye nâzırlığı görevini yeni hükümette de koruyan Sâlih Paşa, Kuvâ-yi Milliye ile olan anlaşmazlıkları gidermek için Anadolu'ya bir temsilci gönderilmesini teklif etti. Hükümet de teklif sahibi olarak kendisini görevlendirdi. Amasya'da Mus-tafa Kemal Paşa, Hüseyin Rauf (Orbay) ve Bekir Sami beylerle üç gece (20-22 Ekim 1919) boyunca müzakerelerde bulundu ve anlaşma sağlanan konularla ilgili beş pro-tokol imzaladı. Böylece Erzurum ve Sivas